

Снежана П. Марковић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за дидактичко-методичке науке

УДК: 371.3::821.163.41
ИД БРОЈ: 208618252
Стручни рад
Примљен: 1. октобар 2013.
Прихваћен: 21. април 2014.

ИСТРАЖИВАЧКИ ЗАДАЦИ У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ НАРОДНИХ ПЕСАМА И ПРИЧА У РАЗРЕДНОЈ НАСТАВИ

Апстракт: У раду је истакнут значај истраживачких задатака као поступка којим се ученици мотивишу за читање и тумачење народних песама и прича. Истраживачки задаци формулишу се на начин примерен узрасним способностима и могућностима ученика, на шта је у раду указано конкретним примерима.

Кључне речи: истраживачки задаци, народне песме и приче, читање и тумачење текста, развојне способности ученика

1. ИСТРАЖИВАЧКИ ЗАДАЦИ У НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Истраживачки задаци у млађим разредима основне школе укључују се у читање, доживљавање и анализу књижевног текста са варијацијама које су условљене развојним могућностима ученика, степеном изграђености њихове читалачке вештине, као и осталим радним околностима и посебностима књижевноуметничких текстова (Павловић 2008: 79). Истраживачким задацима се у настави књижевности у млађим разредима могу сматрати задаци којима се у читање појединих текстова упућују ученици трећег и четвртог разреда. Ученици претходних разреда припремају се за самостално читање књижевног текста подстицајима и радним налозима који имају за циљ да продубе доживљај и усмере пажњу ученика ка чиниоцима књижевног текста који ће бити предмет интерпретативног разговора¹. Осмишљеним и функционалним истраживачким задацима ученицима се имплицитно указује на најважније еле-

¹ „Помоћу истраживачких задатака ученици се непосредно мотивишу за читање и доживљавање, сугеришу им се одговарајући облици и начини читања, нуде им се гледишта на уметнички свет књижевног дела и путеви за решавање битних литерарних проблема у тексту“ (Павловић 2008: 70).

менте књижевног дела, односно доминантне чиниоце интерпретације текста,² чиме се ствара основа за разумевање и усвајање књижевнотеоријских појмова који се користе у настави књижевности у старијим разредима основне школе.³

У првом и другом разреду не може се говорити о постојању вештине тихог читања, односно читања у себи, које је неопходан услов за успешну реализацију истраживачког читања. Ученик још увек нема довољно развијене способности које би му омогућиле да, читајући, уочава и запажа у тексту све појединости на које га упућују истраживачки задаци. Прве, бројне, чулне информације које перципира слушајући интерпретативно учитељево читање, ученик не може да меморише у целини, због чега је неопходан поновни сусрет са текстом. Зато је функционалније поновљено, тихо читање усмерити једноставним налозима који обавезно садрже и упутство да се током читања подвуку имена учесника радње, односно најупечатљивији стихови или реченице.

Начин формулације и обимност истраживачких задатака од трећег разреда усклађен је са општим развојем ученичких способности. Способност самосталног читања књижевног текста, као и доживљавања, разумевања и тумачења прочитаног, праћена способношћу формулисања и изражавања запаженог, уоченог и сазнатог, омогућавају целовито разумевање и доживљавање књижевног текста. Истраживачким задацима ученике подстичемо да у рецепцији уметничког текста максимално искористе и развију своје способности, нудећи им „такву *орјанизацију мишљења* о књижевном делу која ће обезбедити подробније истраживање и дуже памћење његовог смисла“ (Николић 1992: 184). Истраживачки задаци у стваралачкој настави „изоштравају читалачку пажњу и побуђују критичку и истраживачку радозналост, стављају ученике у положај самосталних истраживача и подстичу их да уз читање обаве прикладне аналитичко-синтетичке радње које их оспособљавају за стручно и поуздано учешће у интерпретацији књижевног дела“ (Николић 1992: 184).

Сазнајна функција чини етапу саопштавања истраживачких задатака припремног и продуктивног методичког радњом, па се због тога они називају и припремним задацима. Због ширине и разноврсности облика којима се укључују у наставне токове, немогуће их је класификовати (Николић 1992: 184). Сваки истраживачки задатак може се на часу даље развијати у низ подстицаја који ће проблематизовати поједине елементе текста. Милија Николић сматра да се њихово присуство осећа у сваком умесном проблемском питању, у понуди новог гледишта и истраживачког пута (Николић 1992: 184). Значај

² Функционалним скупом радних захтева и питања читалачка пажња ученика се усмерава према битним уметничким чиниоцима текста. Ученици и постављени литерарни проблем рашчлањује се на неколико радних захтева, тј. саодносних подстицаја који упућују ученике на истраживања водећих уметничких чинилаца текста (Мркаљ 2008: 82).

³ Имамо у виду то да се „помоћу истраживачких задатака ученици [...] припремају да самостално реализују и сложене методичке радње, као што су проучавање и тумачење ликова, композиције [...], мисли, идеја и порука“ (Мркаљ 2008: 82).

истраживачких задатака огледа се и у чињеници да се њиховим посредством „омогућава [...] реализација свих припремних и интерпретацијских методичких радњи и активности, почев од читања, преко мотивисања ученика до остваривања локализовања, проучавања вантекстовних околности, тумачења непознатих речи, појмова и израза“ (Павловић 2008: 69).

Ученик млађег школског узраста не може бити самостални истраживач текста у правом смислу те речи, али може да на основу унапред датих задатака истражује текст. Услов за то су јасни, прецизни и методички осмишљени задаци. Посебну предност овом поступку у настави књижевности трећег и четвртог разреда даје могућност диференцирања истраживачких задатака на оне који одговарају већини ученика и оне које ће учитељ посебно саставити за напредније ученике и за ученике који заостају у савладавању градива, уколико је то потребно. Истраживачки задаци прилагођени могућностима ученика обезбеђују наставну ситуацију у којој ће сваки ученик бити ангажован у складу са сопственим развојним способностима.

Указивањем на појединости које имају посебно значење за целину садржаја ученици се уче да запажају у којим појединостима текста се крију „кључеви“ за његово разумевање. Зато је посебно значајан број истраживачких подстицаја и начин њиховог формулисања. Превелики број онемогућава мирно и усредсређено читање и збуњује ученике. Бројност захтева упућује пажњу ученика ка детаљима, имплицитно сугеришући да је *све важно*, што их спречава да текст схвате у целини. Првенствена функција истраживачких задатака на овом нивоу наставе књижевности јесте да утичу на развијање способности уочавања важних појединости у тексту, без које ученици нису у могућности да разликују главно и споредно у једном књижевном остварењу.

Формулисање истраживачких задатака условљено је жанровском припадношћу текста и нивоом интерпретационих захтева који се у сваком разреду разликују и који су првенствено условљени развојним могућностима ученика.

2. ИСТРАЖИВАЧКИ ЗАДАЦИ У НАСТАВНОЈ ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ НАРОДНЕ ЛИРСКЕ ПЕСМЕ

Наставна интерпретација народне лирске песме не може се замислити без поновљеног читања које следи након учитељевог интерпретативног читања. Прво, интерпретативно читање омогућава ученицима да се упознају са светом песме, али је оно недовољно да би ученици били у стању да издвоје уметничке чиниоце у њој. Интерпретација лирских текстова заснива се на тумачењу основног и споредних мотива, визуелних и аудитивних елемената у песничкој слици и уочавању и издвајању песничке слике као чиниоца композиције лирске песме. Фантазијско ангажовање потискује објективну перспективу због чега дубље смисаоне вредности књижевног текста и стваралачки поступци

остају изван ученичке пажње. Уживљавање у свет песме могуће је тек при поновљеном читању, пре свега истраживачком, када „ученици обухватају свет песме критичком мишљу, која бива усмерена према битним вредносним чиниоцима уметничког текста“ (Андрић 1997: 45).

У припремању за анализу народне лирске песме треба бити обазрив и објективно проценити литерарну пријемчивост и читалачке и истраживачке способности ученика. Привидна једноставност народне лирске песме уме да завара, због чега се често превиђа потреба интензивног емоционалног и мисаоног ангажовања ученика приликом тумачења њених уметничких вредности.

Наредни примери подстицајних усмерења и истраживачких задатака у читању лирске песме усклађени су са нивоом интерпретације у млађим разредима основне школе.

Подстицајна усмерења за читање лирске песме „Мајка Јову у ружи родила“ у другом разреду⁴:

Пажљиво читајте песму у себи, све док не осетите да потпуно разумете сваку реч у њој. Замишљајте Јовине и мајчине пријатеље и помоћнике. Подвуците стихове у којима се они помињу. Покушајте да откријете зашто је баш њих мајка позвала да присуствују Јовином рођењу. Издвојте које врлине и особине је мајка прижељкивала за свог сина. Подвуците стихове који говоре о томе. Размислите зашто мајка жели да Јова буде баш такав.

Наведеним подстицајима ученици се упућују да запазе вилу, пчелу и ласту као мајчине и Јовине помоћнике. Мајка их прижељкује у тренутку Јовиног рођења јер су они симболи свих њених најискренијих жеља. Ученици треба да уоче да су радни, хитри, вредни, племенити и леви људи идеал сваког времена и да те особине свака мајка жели за своје дете.

Истраживачки подстицаји за читање лирске песме „Женидба врапца Подунавца“ у трећем разреду:

⁴ Интерпретација народне успаванке „Мајка Јову у ружи родила“ заснива се, између осталог, на жанровским особеностима народних успаванки. Успаванке, као најлиричнија поетска врста, богата аудитивним, сензорним и литерарним садржајима, потврђују митско-анимистичко-фолклорно веровање у магичну моћ речи. Као архетипски вид уметничког испољавања емоција, успаванке рефлектују не само наглашену мајчинску љубав већ и целокупни систем веровања и обичаја везаних за рођење детета. Успаванке, као универзални и свевремени израз мајчинства, упућују не само на љубав и нежност већ и на бриге и страх за будућност и судбину детета коме су певане. Непознате силе које су, према фолклорним веровањима, имале моћ над човеком и одређивале му судбину, дочаране персонификованим представама суђеница (суђаја), испуњавале су страхом мајку тек рођеног детета. Сазнање о ограниченим моћима човека и страх од бића која су моћна исто толико колико и неумољива и непријатељски расположена према човеку, тражило је и налазило решење у речима и представама бића и биља којима је људска машта приписивала заштитничке моћи скривене у њиховим доминантним особинама. Символика биља, боја, материјала и предмета давала је песми посебно значење и лепоту.

Прочитајте поново песму у себи. Откријте коју птицу је врабац Подунавац изабрао себи за младу. Уочите које улоге су имале птице на врапчевој свадби. Подвуците стихове који говоре о томе. Откријте чега, односно кога се плашила млада сеница. Упоредите крај песме и њен почетак. Подвуците стихове који говоре шта се десило са сватовима и младожењом и откријте у чему се крије комичност ситуације.

Запажањима о лепоти боје перја и шара у изгледу сенице (младе), неу- гледности врапца (младожење) и изгледа свраке, шеврљуге, жуње и ластавице као сватова са посебним улогама, ученици ће осетити и ноту финог хумора која ће им помоћи да наредне догађаје у песми (путовање по младу и њену отмицу) протумаче и доживе као хумором проткану игру песничког духа.

Истраживачки задаци за читање лирске песме „Јеленче“ у четвртном разреду:

Читајте пажљиво ову песму. Запазите која су осећања присутна у њој и за кога су везана. Откријте каква значења носе речи гора и поље у овој песми. Размислите на који начин су гора и поље присутни у животу јеленчета. Откријте шта је изменило живот јеленчета и његове мајке. Издвојте стихове којима се описује понашање мајке-кошуте. Протумачите осећање које испуњава њено оглашавање. Откријте зашто се живот јеленчета завршио тако рано.

Уочавањем опозиције појмова гора и поље и различитих осећања која они изазивају у кошуту и јеленчету, ученици ће уочити да мајка и њено младо не доживљавају гору и поље на исти начин зато што имају различита животна искуства. Мајка кошута је очајна јер јеленче не жели да чује савете и упозорења о опасностима које га вребају у пољу, а у исто време је немоћна да га заштити од несреће. Потребу да изађе из горе, као заштићеног простора, јеленче има после сусрета са извором у коме је први пут видело свој лик, што ученицима треба да укаже на важност тренутка у коме се јавља потреба младунчета за одвајањем од родитеља као рефлекс трагања за сопственим бићем, а који у зависности од става према добронамерним саветима одраслих, може бити мање болан или трагичан.

Истраживачки задаци за читање лирске песме „Надјњева се момак и дјевојка“ у четвртном разреду:

Прочитајте још једном песму у себи. Покушајте да замислите атмосферу и осећања која су пратила један дан у животу девојке и момка. Откријте у чему су се њих двоје такмичили и запазите ко је побеђивао. Прочитајте у једном низу све стихове у којима се помиње девојка, а потом на исти начин стихове у којима се говори о момку. Упоредите ова два низа и откријте где се крије разлика. Размислите зашто је народни певач дао предност девојци. Сетите се народних изрека „Кућа лежи на жени, а не на земљи!“ и „Жена у породици држи три стуба, а муж један“.

Иако кратка, народна посленичка песма „Надњева се момак и дјевојка“ убедљиво преноси уверење колектива да су девојке, као будуће жене, спремније за живот и све захтеве које он носи, од момака. Поређењем радњи у којима су учествовали момак и девојка ученици ће запазити да је девојка увек имала малу, али значајну предност у односу на момка. Градација девојачке спремности и способности, остварена кроз низ победа од којих је најизразитија она везана за пиће, има кулминацију у слици момка који лежи и „ни главе не диже“, док девојка „ситан везак везе“. Закључак да бистрину девојачког погледа и њену орност за рад не може ништа да угрози ученици ће повезати са значењем народних пословица и упоредити са животним искуствима из своје породице.

3. ИСТРАЖИВАЧКИ ЗАДАЦИ У НАСТАВНОЈ ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ ЕПСКЕ И ЕПСКО-ЛИРСКЕ ПОЕЗИЈЕ

Народна епска песма „Марко Краљевић и орао“ предвиђена је наставним програмом за други разред. То је прва епска песма коју ученици млађих разреда основне школе уче и посредством које се упознају са епским народним стваралаштвом. Истраживачки подстицаји за читање ове епске песме прилагођени су динамици интерпретације, односно нивоу тумачења који обухвата уочавање догађаја, њихову временску повезаност, запажање карактеристичних детаља у описивању лика и амбијента, уочавање намера и осећања ликова и откривање и тумачење основног идејног (семантичког) слоја:

Читајте пажљиво песму у себи. Замислите слику којом песма почиње – уочите где је Марко, а где орао. Откријте шта је повезало Марка Краљевића и орла. Препознајте осећање којим су испуњене речи орла када говори о Марковим добрима.

Имајући у виду чињеницу да је ово прва епска песма са којом се ученици млађих разреда сусрећу и да им је епски песнички поступак непознат, потребно је да најпре тихим читањем створе представу о почетној сцени и опису Марка Краљевића, Шарца, копља и орла. Разлог зашто орао својим крилима чини хлад Марку и зашто га запаја хладном водом ученици ће пронаћи уочавајући везу између орла и Марка Краљевића остварену у њиховим сусретима на Косову. Осећање љубави и захвалности у речима орла због племенитих поступака којима је Марко спасио и њега и његове младе помоћи ће ученицима да разумеју последње стихове песме (*Познаје се Краљевићу Марко / као добар данак у љодини*) и позитивно доживе лик највећег јунака наше епске поезије.

Истраживачки задаци за читање народне епске песме „Стари Вујадин“ у четвртном разреду:

Песма о Старом Вујадину буди у сваком читаоцу осећање дивљења и поноса. Покушајте да пажљивим читањем откријете шта изазива таква осећања. Учите

колико пута су наведене речи Старог Вујадина и на који начин. Истражите који је догађај народни песник одабрао да прикаже Старог Вујадина и Турке. Објасните на која размишљања вас је навео опис одела Старог Вујадина и његових синова. Протумачите доследност Старог Вујадина и уочите које моралне вредности он заступа.

У току поновљеног читања ученици ће запазити да су знамените речи Старог Вујадина испуњене непоколебљивим хајдучким пркосом, засноване на заклетви о верности хајдучкој дружини, јатацима, крчмарицама и, симболично, целом српском народу. Речи којима Стари Вујадин, као хајдук и као отац, заклиње своје синове да не буду *срца удовичка*, поновљене су дословно у захтеву Турака упућеном Старом Вујадину, а који представља негацију свих Вујадинових ставова и чије испуњење би поништило његову светињу – хајдучку част. Опис раскошног одела на хајдуцима потребно је повезати са Вујадиновим речима у завршним стиховима песме, које указују на вечно присутну глад очију за раскошнијим и лепшим животом до кога је Стари Вујадин стизао пресретањем каравана. Управо у тој чињеници лежи још једна виша димензија његове моралности. Иако је свој, и живот својих синова, подредио пљачки и отмици каравана, он није заборавио шта је основна и највећа вредност сваког човека.

Истраживачки задаци за читање народне баладе „Јетрвица адамско колено“ у четвртом разреду:

Прочитајте пажљиво баладу још једном. Дочарајте у мислима атмосферу Ковиљкиног, Винкиног, Мирковог и Маринковог заједничког живота. Запазите и упоредите Винкине молбе и Ковиљкине поступке и протумачите резултат поређења. Уочите сличности у животима два главна лика. Откријте све мотиве окупљене око Ковиљкиног и Мирковог лика и уочите којим редоследом се јављају у Ковиљкином, а којим у Мирковом животу. Откријте којем мотиву су подређени сви остали мотиви у балади. Подвуците стихове који су у вама изазвали најснажнија осећања.

Почетак песме чини идилична слика породице у којој мирним и складним животом живе две јетрве и њихова два мала сина и поставља могућност да ученици, имајући је као основу, уоче истоветност укрштених људских судбина: Ковиљкине и Миркове и Винкине и Маринкове. Ковиљкина посебност почиње да се наслућује у догађајима који следе после њеног последњег разговора са јетрвом. Њени поступци према нејаком Мирку су у супротности са оним што је Винка од ње тражила, а глас народа потврђује њихову исправност. Лик Ковиљке изједначен је са основним мотивом песме – добротом Адамових наследника, око кога су концентрисани мотиви трпеливости, племенитости, несебичности, поштења, оданости, искрености, човечности у најпунијем смислу те речи. Према Ковиљки окренут и њоме обасјан лик Мирка, далеко је убедљивији од лика њеног сина, првенствено због песничке чињенице да

су њих двоје најближи сродници по осећањима која носе од најранијег детињства. Ковиљка схвата Мирково сиротанство на доживљени начин, јер је и сама била сироче од најмлађих дана. Мирко је, са своје стране, осетио прерано шта значи остати без највољенијег бића, што у њему, поред осећања захвалности, буди и осећање искреног разумевања и саосећања. Мотиви љубави, добротe, пожртвовања, племенитости и саосећања, остварују се у Мирковом размишљању о будућем животу и одлуци да се врати стрини као мајци и да, уместо њеног сина, али као њен син, преузме бригу о њој у њиховом будућем заједничком животу.

Завршни стихови песме који изазивају снажна осећања код читаоца треба да упуте ученике да запазе да се Ковиљкина љубав према Мирку и јединственост њене добротe посебно издвајају оног тренутка када изгуби сина. Ковиљка је велика не само као срећна и остварена мајка, она је велика и кад стоји пред искушењем садржаном у мисли: „Зашто се вратио Мирко, а не Маринко?“ У њеном позиву „Оди Мирко да т` загрли стрина!“ осећања ојађене мајке потиснута су племенитим размишљањем о другоме, о војнику који се осећа кривим што се он, а не њен син вратио. Речи пуне искрене и једноставне људске добротe и помирености са судбином, изречене у тренутку који обележава најдубља трагика, пружају сваком читаоцу озарење какво је својствено само врхунским уметничким делима. Зато је њихов загрљај најлепша победа адамске добротe и небеске правде.

4. ИСТРАЖИВАЧКИ ЗАДАЦИ У НАСТАВНОЈ ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ НАРОДНИХ ПРИЧА

Упутства којима се ученици уводе у самостално читање народне приче „Голуб и пчела“ у првом разреду основне школе могу бити формулисана на следећи начин:

Читајте пажљиво причу и замишљајте ситуације у којима су се нашли пчела и голуб. Покушајте да откријете зашто је голуб помогао пчели и пчела голубу.

Усмеравањем пажње ка догађајима у којима су учествовали пчела и голуб омогућава се да ученици запазе паралелност међу њима везану за озбиљност ситуација у којима су се нашли. Чињеница да су обоје били животно угрожени треба да скрене пажњу на поступке којима су једно друго спасили. Голуб није угрожавао свој живот тиме што је пчели бацио лист, али је пчела могла лако да настрада од ловца. Најзначајније запажање ученика треба да буде везано за несебичност и пожртвованост које су испољили голуб и пчела, које им нису дозволиле да у тренутку када је неке била потребна њихова помоћ окрену главу на другу страну и мисле само на себе.

Подстицаји за читање народне приповетке „Седам прUTOва“ у другом разреду:

Учите све ликове о којима се у приповеци говори и подвучите речи којима су они описани. Откријте чиме су синови изазвали очеву забринутост. Протумачите шта је отац покушао да покаже синовима снопом прUTOва. Подвучите речи синова и речи оца у тексту и откријте за које од њих би се могло рећи да су лакомислене, а за које да су мудре.

Сажету причу о оцу и синовима свађалицама ученици ће својом маштом употпунити и проширити замишљањем ситуације која је настала у њиховој кући и на имању услед сталних свађа. Замишљена слика очеве забринутости помоћи ће им да схвате симболику очевог покушаја да уразуми синове, као и наивност и непромишљеност његових синова која је испољена у речима којима су се „оправдали“ пред оцем.

Истраживачки подстицаји за читање народне приповетке „Ветар и Сунце“ у трећем разреду⁵:

Учите око чега су се препирали јунаци ове приче. Запазите на који начин је свако од њих покушао да докаже да је јачи од супротне стране. Издвојте које је оружје изабрао Северац, а које Сунце. Подвучите реченице којима су описани поступци Северца и Сунца. Запазите чиме је Сунце доказало надмоћност над Северцем.

Ученици треба да уоче незавидну позицију путника који се нашао на удару две силе, од којих је свака одабрала средство којим ће га победити. Издвајањем снега, кише, леда и мећаве као оружја Северца и начина на који свим тим засипа промрзлог путника, ученици ће моћи да издвоје његову одлучност, силовитост и жељу да силом, невољом и муком савлада путника. У одлуци милог Сунца да одабере топлоту својих зрака за оружје ученици треба да уоче вредност коју народни приповедач види у добрим и милосрдним поступцима и моћи коју они имају.

Истраживачки задаци за читање народне бајке „Чардак ни на небу ни на земљи“ у трећем разреду:

⁵ Настава књижевности у трећем разреду основне школе има за циљ да ученике оспособи за тумачење основне предметности књижевног дела. Претпоставке такве наставе јесу оспособљеност ученика за усмерено, тј. истраживачко читање у функцији продубљивања чулних утисака стечених слушањем и фантазијским доживљавањем књижевног текста и припремања ученика за тумачење и разумевање текста са циљем формирања целовитог доживљаја.

Интерпретација се заснива на запажању и издвајању основних чинилаца текста. Тумачење књижевних ликова темељи се на уочавању њихових спољашњих карактеристика, поступака, говора, мисли, осећања, намера и жеља на основу којих се уочавају њихове унутрашње особине и тумаче основни мотиви који их покрећу на акцију. Тумачењем догађаја указује се на узрочно-последичну везу између њих, уочава се њихов редослед (фабула) и њихова повезаност са местом и временом, односно хронотопом текста.

Читајте бајку пажљиво у себи. Уочите зашто су браћа кренула на пут и како су поступила када су се нашла пред првом препреком. Пратите поступке двојице старије браће и најмлађег брата и упоредите их. Протумачите шта се крије иза поступака старије браће, а шта иза поступака најмлађег брата. Откријте шта је најмлађи брат добио на чардаку. Размислите зашто. Протумачите начин појављивања најмлађег брата на свадбама старије браће и чобанчета. Објасните како разумете поступак оца.

Током истраживачког читања ученици уочавају, запажају и анализирају поступке двојице старије браће и млађег брата у различитим ситуацијама, упоређују их, указујући на њихову другачијост, и осмишљавају узроке њиховог поступања, тражећи у осећањима, жељама и намерама разлоге за све оно што браћа јесу или нису чинила. Просуђујући о поступцима браће и оца, ученици се спремају да изнесу своје ставове везане за појмове *искреност*, *издајство*, *иправда*, *неиправда* и сл. Анализом поступака и уочавањем свих важних појединости везаних за место и време у коме се остварују поступци браће ученици се припремају да уопштавају особине ликова и поруке бајке.

Асоцијацијом везаном за средњовековне јунаке који се на турниру нису могли замислити без коња и лепе девојке ученици могу да открију симболику крилатих коња и девојака и да запазе да је најмлађи брат награђен одличјима која припадају само истински храбрим јунацима.

Ученици осмишљавају маштом изглед браће, изглед замка, змаја, коња, девојака, ситуације које настају на свадбеним весељима због појаве непознатог јунака и уочавају да се на свадби своје браће најмлађи брат појављује само као опомена, а да право да суди и пресуђује о њиховим поступцима оставља оцу.

Истраживачки задаци за читање народне бајке „Пепељуга“ упућују ученике да истраживачко читање обаве пре часа и на тај начин се припреме за разговор о бајци на часу. Методичке радње мотивисања ученика и упућивања у самостално доживљајно и истраживачко читање обављају се пре часа на коме се проучава бајка. У оквиру мотивисања за читање бајке учитељ појашњава народна веровања о вези која постоји између душе, костију и надгробног камена и симболично значење појаве старца дуге беле браде, јаме у коју је девојци упало вретено и петла. Истраживачки задаци у форми писаног материјала упућују ученике на следећи начин:

Пажљиво прочитај народну бајку „Пепељуга“. Покушај да током читања оживиш у својој машти догађаје и ликове из бајке и да осетиш њену истинску лепоту. Када будеш прочитао први пут бајку запиши у свесци шта ти се у њој посебно свидело, каква осећања је изазвала у теби, каква размишљања је изазвао крај бајке и како си доживео лик девојке Маре.

Читај бајку поново. Замишљај ливаду, девојке, старца који се појавио да их упозори и скрене пажњу на могућу невољу. Замисли све ситуације у којима су се налазиле мајка крава и Пепељуга и покушај да наслутиш њихова осећања.

Оживи у себи Марина осећања од тренутка када је остала без мајчине помоћи и када је постала Пепељуга. Замисли ситуације у којима је маћеха захтевала немогуће и откриј шта је Мари давало снаге да савлада сва искушења у којима се налазила из недеље у недељу. Уочи кључне тренутке у животу девојке Маре. Откриј које девојчине особине су утицале на промене у њеном животу. Какву улогу су у тим променама одиграле мајка и маћеха? Упореди какво је понашање девојке, а какво мајке после мајчиног претварања у краву. Запази у ком тренутку је девојка први пут заплакала. Откриј шта је заједничко свим наредним ситуацијама у којима је плакала. Протумачи зашто Мара ниједном није закаснила са литургије и какво значење имају хаљине у којима је ушла у цркву. Откриј зашто испод корита краљевић није нашао Пепељугу већ Мару обучену у исту златну хаљину у којој је била на литургији. Утврди којим својим особинама је Мара заслужила да постане краљица.

Направи план текста тако што ћеш издвојити делове текста у којима се осећа целовитост радње, односно догађаја и свакој од тих целина дај наслов у коме ће бити истакнута најбитнија карактеристика те целине.

Потражи бајку о Пепељуги Шарла Пероа, прочитај је и упореди народну бајку Пепељуга и ову бајку. Откриј шта је утицало на промену у животу једне, а шта друге девојке. Запази карактеристичне особине заједничког лика – маћехе. Запази ко је и на који начин помогао свакој од девојака да оде на бал, односно литургију. Промисли и закључи: због чега је Пепељуга закаснила са бала, а зашто је Мара сваки пут пре доласка других са литургије била већ у кући. Упореди које особине је Мара морала да развије и изгради у себи да би заслужила титулу краљице и захваљујући чему је Пепељуга постала краљица.

Бајка о Пепељуги као своју основну мисао носи уверење да физичка лепота није довољан залог за врхунске награде. Пепељуга је најлепша, али и једина од свих девојака која се нагла над јаму. Она се издвајала лепотом изгледа, али о лепоти њене душе, као врхунске вредности, није се знало ништа. Зато је физичка лепота морала да буде затамњена, прекривена пепелом, а Мара понижена својим другим именом *Пејелеуџа* јер је онога тренутка када је као и остале девојке чула упозорење да ће се мајка оне девојке којој вретено упадне у јаму претворити у краву, показала неодговорност и непромишљеност. Уместо да избегне такву могућност и сачува мајку, она је дозволила да због њене непромишљености и знатижеље страда најпре њена мајка, а потом и она. Тек када се нашао сама пред захтевима зле маћехе, осетила је тежину усамљености и беспомоћности коју су означиле њене прве сузе. Марин трновит пут одуховљења водио је од свакодневних тешких послова у којима се потпуно изгубила њена физичка лепота до изласка пред царског сина испод корита. Кућне, поцепане хаљине замењене су у последњој сцени златном хаљином која означава вредност и лепоту Марине душе која се кроз трпељивост, понизност и муку изградила и постала достојна царице.

Истраживачким задацима ученици се могу упутити у припремање самосталних реферата о обредним или обичајним песмама и народним бајкама. Избор поменутих жанрова народне књижевности предвиђен је у другом и

трећем разреду што одређује ниво задатака којима се ученицима могу упутити у самостални истраживачки рад. Пожељно је да учитељ планира реализацију ових садржаја у другом полугодишту другог, односно трећег разреда јер су опште способности ученика у том периоду, по правилу, на вишем нивоу него почетком школске године.

5. ЗАКЉУЧАК

Истраживачки задаци у настави народне књижевности у млађим разредима представљају продуктиван начин мотивисања ученика за читање и тумачење народних песама и прича. Њима се ученици упућују ка доминантним чиниоцима књижевног текста чиме се стварају предуслови за продубљено и стваралачко тумачење прочитаног. Њихов обим и сложеност условљени су узрастом ученика и жанровским карактеристикама књижевног текста, али треба имати у виду да се пуна оствареност и сложеност истраживачких задатака може остварити тек са ученицима који су овладали техником читања у себи и изградили способност разумевања прочитаног. Ученици првог и другог разреда припремају се за самостално читање народних песама и прича подстицајима и радним налозима који имају за циљ да продубе доживљај и усмере пажњу ученика ка примарним чиниоцима књижевног текста.

Осмишљени и функционални истраживачки задаци на најбољи начин помажу ученицима у откривању и доживљавању естетских и етичких вредности народних песама и прича и развијању читалачког афинитета према народној књижевности.

Истраживачки задаци су правовремена, неопходна и најбоља помоћ ученику у његовим настојањима да истражи и открије свет књижевног текста и у пуној мери афирмише своје истраживачке и проналазачке способности. Они су неопходан услов да настава истовремено буде проблемска, проналазачка, сатворачка и стваралачка (Андрић 1997: 46).

ЛИТЕРАТУРА

Андрић (1997): Милка Андрић, *Наставно проучавање народној песничкој*, Београд: Завод за издавање уџбеника.

Мркаљ (2008): Зона Мркаљ, *Наставно проучавање народних приповедака и предања*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Николић (1992): Милија Николић, *Методика наставе српској језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Павловић (2008): Миодраг Павловић, *Припремање наставника и ученика за тумачење књижевних дела*, Београд: Завод за уџбенике.

Snežana P. Marković
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina
Department of didactic and methodology

THE RESEARCH TASKS IN THE PROCESS OF INTERPRETING THE SERBIAN FOLK POEMS AND STORIES IN CLASS TEACHING

Summary: In the paper we point out to the research tasks which are given to students for the purpose of motivating them to read and interpret the folk poems and stories. Research tasks are formulated in the way that is appropriate to the age abilities and possibilities of students and for this approach we give concrete examples in the paper.

Key words: research tasks, folk poems and stories, reading and interpreting the text, developmental abilities of students